

Kontrollkäik Haapsalu Väikelastekodusse

(1) Õiguskantsler Indrek Teder koos nõunikega ning psühholoogiaekspertidega viis 07.05.2008 omal initsiatiivil läbi plaanilise kontrollkäigu Haapsalu Väikeastekodusse (edaspidi asenduskodu), mille käigus tutvuti põhiõiguste ja vabaduste tagamisega asutuses.

Haapsalu Väikelastekodu on 47-kohaline Lääne Maavalitsuse hallatav riiklik asutus. Asenduskodus viibis kontrollkäigu teostamise ajal 47 last. Kõik lapsed on erivajadustega (raske või sügava puudega). 47-st lapsest on 30 riiklikul asenduskoduteenusel ning 17 vanema avalduse alusel. Asenduskodus viibivad kasvandikud on vanuses 4-24 aastat. Lapsed elavad neljas peres, igas peres 8-10 last. 9 noort (vanuses 18-24) elavad noortekodus. Enamik kasvandikest on liitpuudega (vaimupuue ja liikumispuue), 13 last on praktiliselt liikumatud ning 11 last kasutavad liikumiseks ratastooli. Lisaks asenduskoduteenusel osutab asenduskodu ka varjupaigateenust.

(2) Kontrollkäigul kontrollis õiguskantsler kas lastekodu järgib oma tegevuses õigusaktides kehtestatud nõudeid ning isikute põhiõiguste ja –vabaduste tagamise põhimõtet. Käesolevas kokkuvõttes antakse ülevaade kontrollkäigul tuvastatud olulisematest asenduskodu tegevusega seonduvatest probleemsetest asjaoludest .

(3.1) Rehabilitatsiooniteenuse kättesaadavus

Õiguskantsler kontrollis, kas kõigile asenduskodu kasvandikele on tagatud õigus tervise kaitsmisele, sh juurdepääs rehabiliteerivatele teenustele.

Asenduskodus on täidetud 0,5 meditsiiniõe kohta ning sõlmitud on ka töövõtuleping lastearstiga, kes korraldab laste ravi. Asenduskodu direktor selgitas oma vastuses õiguskantsleri teabe nõudmisele, et rehabilitatsiooniteenuse kättesaadavusega on suuri probleeme. Kuni 2006. aastani osutasid asenduskodus kohapeal rehabilitatsiooniteenust logopeed ja füsioterapeut. Seoses rehabilitatsiooniteenust puudutava regulatsiooni muutmisega ei saa asenduskodu enam osutada riiklikult rahastatavat rehabilitatsiooniteenust. Sotsiaalhoolekande seaduse § 11³ kohaselt hüvitatakse rehabilitatsiooniteenuse osutamise maksumus vaid majandustegevuse registris rehabilitatsiooniteenuse osutajana registreeritud meeskondadele. Teenusele õigustatud isikud peavad end Sotsiaalkindlustusameti kaudu teenuse järjekorda registreerima ning toimetama end ka teenuse osutamise kohta.

Sellest tulenevalt peaks asenduskodu rehabilitatsiooniteenuse osutamiseks moodustama rehabilitatsioonimeeskonna ning registreerima end majandustegevuse registris rehabilitatsiooniteenuse osutajana ning pakkuma vajadusel teenust kõigile sotsiaalhoolekandeseaduse § 11² lõikes 1 nimetatud riiklikule rehabilitatsiooniteenusel õigustatud isikutele.

Tulenevalt asenduskodus elavate laste tervislikust seisundist ning puude raskusastmest on laste toimetamine rehabilitatsiooniteenuse osutamise kohta äärmiselt keeruline. Paljud lapsed on täielikult liikumatud, mistõttu transportimine on vastunäidustatud nii füüsilistel kaalutlustel kui ka vaimupuudest tingitud eripärade tõttu. Direktor selgitas kohtumisel õiguskantsleriga, et laste harjumuspärasest keskkonnast eelmaldamine on tihti tõsiste tagajärgedega ning kujutab lapsele suurt läbielamist.

Õiguskantsler leiab, et Haapsalu Väikelastekodus ei ole rehabilitatsiooniteenus kõigile lastele tagatud piisaval määral.

Rehabilitatsiooniteenuse osutamise mudel on liiga jäik teenuse kättesaadavuse tagamiseks kõigile erivajadustega lastele. Asenduskodudes, kus viibib palju lamavaid või raske liikumispuudega lapsi, on rehabilitatsiooniteenus neile sisuliselt kättesaamatu, kuna laste transportimine rehabilitatsiooniteenuse osutaja juurde on väga kurnav ja lapse tervisliku seisundi tõttu tihti ka võimatu. Samuti on teenuste järjekorrad väga pikad. Tihti on vajalikku teenust (näiteks liikumisravi ja veeteraapia) võimalik väga väheste vahenditega osutada ka kohapeal, kuid asenduskodu peab spetsialistidele teenuse osutamise maksumuse hüvitama oma üldisest eelarvest.

Rehabilitatsiooniteenuse kättesaadavust saaks parandada näiteks volitades meditsiinilise suunitlusega asenduskodusid ruumide ja personali olemasolul ise teatud teenuseid osutama (näiteks liikumisravi ja veeteraapia) ning tasustada kohapeal osutatav rehabilitatsiooniteenus asenduskodule. Samuti tuleks tagada järelevalve, et teenust ka tõepoolest seal osutatakse. Teise võimalusena võiks muuta riigi rahastatava teenuse osutamine paindlikumaks rehabilitatsioonimeeskonna liikumisega. Sobivate ruumide ja vahendite olemasolu võimaldaks rehabilitatsioonimeeskonnal kohapeal teenust osutamas käia.

Õiguskantsler soovib sotsiaalministril süsteemselt üle vaadata rehabilitatsiooniteenuse osutamise kord ning vajadusel muuta seda viisil, mis tagaks teenuse osutamise paindlikkuse eriolukordades.

Teenuse kättesaadavuse parandamiseks ning eelnimetatud soovituse edukamaks täitmiseks soovib õiguskantsler sotsiaalministril kaaluda ka meditsiinilise erivajadusega lastele mõeldud asenduskodude süsteemi loomist, mis võimaldaks sügava ja raske puudega lastele pidevat meditsiinilist järelevalvet ning spetsialistide abi.

(3.2) Raske või sügava puudega lapse hooldamine asenduskodus, kui laps ei ole vanemliku hoolitsuseta

Õiguskantsler kontrollis, millisel alusel viibivad lapsed Haapsalu Väikelastekodus.

Asenduskoduteenusele on õigustatud sotsiaalhoolekande seaduse § 25¹ lõikes 1 nimetatud orvud ja vanemliku hoolitsuseta lapsed, kelle:

- 1) vanemad on surnud, tagaotsitavaks kuulutatud või teadmata kadunud;
- 2) vanematele on nende piiratud teovõime tõttu määratud eestkostja;
- 3) vanematelt on vanema õigused ära võetud;
- 4) vanematelt on laps ära võetud ilma vanema õiguste äravõtmiseta või
- 5) vanemad kannavad eelvangistust või vangistust vanglas.

Haapsalu Väikelastekodus viibib aga ka 17 last vanema avalduse alusel, mis tähendab, et vanemad ei saa mingil põhjusel oma puudega last kodus kasvatada ning on andnud lapse hooldamisele asenduskodusse.

Vastavalt sotsiaalhoolekande seadusele on riiklikult rahastatavateks laste hoolekandetasutuses hooldamise teenusteks asenduskoduteenus ja lapsehoiuteenus. Riigi rahastatavale lapsehoiuteenusele on õigus raske või sügava puudega lapse seaduslikul esindajal juhul, kui lapse hooldusteenuste vajadus on kirjas lapse rehabilitatsiooniplaanis, lapse hooldamine ei ole samal ajal tagatud teiste sotsiaalteenustega (v.a lapse perekonnas hooldamine) ning laps ei viibi samal ajal haridusasutuses. 2008. aastal on riigi rahastatava lapsehoiuteenuse piirmäär raske või sügava puudega lapse kohta 5800 krooni kalendriaastas ning juhul, kui soovitakse saada teenust üle piirmäära, tuleb lapse vanemal või seaduslikul esindajal tasuda ülejäänud kulud.

Asenduskoduteenuse osutamisel vanema avalduse alusel on aga tegemist lapse erandkorras hooldusele võtmisega hoolekandetasutusse, misjuures jäävad vanemale alles vanemlikud õigused. Laste hooldamiseks eraldatakse raha erandkorras riigieelarvest ning kokkuleppel kohalike omavalitsustega. Seaduslik alus nimetatud eraldisteks puudub, raha eraldamine toimub üleminekuperioodil kokkuleppeliselt. Arusaadavalt on ajutisel hooldusel olevate laste seaduslikel esindajatel tekkinud õiguspärane ootus, et teenuseliiki ning rahastamist jätkatakse endisel viisil ning õiguskantsler on ühtlasi seisukohal, et erandkorras hoolekandetasutusse hooldamisele võetud laste osalise hooldusteenuse eest riigieelarvest raha eraldamisel juhindutakse lapse huvide prioriteetsuse põhimõttest.

Õiguskantsler leiab, et erilepingute alusel asenduskoduteenuse osutamine põhjustab võimaliku isikute ebavõrdse kohtlemise olukorra, sest õiguskorrast ei tulene teenuse saamiseks õigustatud subjektide ringi. Ebasoodsamas olukorras on need vanemad, kes praegu vajavad puudega lapse ööpäevaringse hooldamise teenust suuremas mahus, kui seda võimaldab riiklik lapsehoiuteenus. Nende vanematega riik enam erikokkuleppeid ei sõlmi, samuti ei hüvita kohalikud omavalitsused üldjuhul asenduskoduteenuse maksumust, mistõttu on lapsevanemad sunnitud nõustuma kohtumenetlusega, mille käigus laps eraldatakse perekonnast kohtu otsusega.

Õiguskantslerile on korduvalt laekunud murettekitavat teavet juhtumite kohta, mil kohalik omavalitsus on soovitanud raske või sügava puudega lapse vanematel loobuda vanema õigustest (või nõustuda lapse kohtu korras äravõtmisega) selleks, et võimaldada lapse paigutamine riiklikult finantseeritavale asenduskoduteenusele. Asenduskoduteenus on mõeldud lastele, kellel puudub vanemlik hoolitsus. Riik peab võtma kasutusele kõikvõimalikud abistavad ja toetavad meetmed, et soodustada lapse jäämist perekonda ning mitte kunstlikult suurendama vanemliku hoolitsuseta laste osakaalu ühiskonnas. Õiguskantsler juhtis nimetatud küsimusele tähelepanu ka oma 11.07.2007 kirjale nr 7-9/070506/00704763 lisatud Kuressaare Väikelastekodu kontrollkäigu kokkuvõttes ja viitas vajadusele analüüsida täiendava hooldusteenuse liigi loomist asenduskoduteenuse raames.

Arvestades käesoleval hetkel kohalike omavalitsuste suutlikkuse taset ning rahalisi võimalusi, ei ole nimetatud kohustuse kohalikele omavalitsustele ülekandmine soovitud tulemusi toonud.

Õiguskantsler soovib sotsiaalministril analüüsida ja uurida vajadust luua täiendav puudega lapse osalise hoolekandetasutuses hooldamise teenus.

Õiguskantsler soovib sotsiaalministril analüüsida, milliseid täiendavaid ja toetavaid teenuseid vajavad vanemad, kes kasvatavad puudega lapsi ning mil viisil motiveerida kohalikke omavalitsusi toetama perede toimetulekut, kus kasvab puudega laps.

(3.3) Varjupaigategenuse osutamine

Õiguskantsler kontrollis, kas varjupaigategenuse osutamine asenduskodu ruumides ohustab asenduskodus viibivate laste turva- ja kodutunnet.

Haapsalu Väikelastekodu osutab lisaks asenduskoduteenusele (vanemliku hoolitsuseta laste ööpäevaringne hooldus) ka varjupaigategenust väikelapsele ning vajadusel väikelapsele koos vanemaga.

Kuigi õiguskorras praegusel hetkel ei leidu normi, mis keelaks laste hoolekandetasutusel üheaegselt osutada alalisi ja ajutisi laste hoolekandeteenuseid, siis oma olemuselt on need kaks teenust väga erinevad. Asenduskoduteenus on mõeldud lapsele püsivaks kodu asenduseks, varjupaigategenus on aga ajutine kriisiabi. Lapse varjupaigas viibimise ajal teevad lastekaitsepspetsialistid pingutusi selleks, et stabiliseerida kodune olukord või muuta lapse elukorraldus mõne muu lahenduse läbi püsivaks.

Sotsiaalhoolekande seaduse § 18 lõikes 2 sätestatud, et ööpäevased hoolekandetasutused on üldjuhul eraldi lastele, vanuritele, vaimuhaigetele, vaimsete puuetega täiskasvanutele ja teistele sotsiaalselt mittetoimetulevatele isikutele. Sellest tulenevalt ei saa asenduskodu ruumides osutada täiskasvanute varjupaigategenust.

Lapse arengu seisukohalt on väga oluline stabiilsus, turva- ja kodutunne. Ka sotsiaalministri 16. oktoobri 2007. a määruse nr 66 § 3 lõige 3 sätestab asenduskoduteenuse osutaja kohustuse tagada lapse turvalisus ning toetada lapse emotsionaalset turvatunnet.¹

Õiguskantsler leidis, et kuna varjupaigategenust osutatakse Haapsalu Väikelastekodus vaid vähestel juhtudel (3-4 last aastas), siis ei ohusta see käesoleval ajal lapse turvatunnet olulisel määral. Ka kontrollkäigule kaasatud psühholoogiaekspert leidis vaatluse ja lastega vestlemise tulemusel, et varjupaigategenuse osutamine sel määral ei ohusta asenduskoduteenusel viibivate laste turvatunde säilimist.

(4) Kokkuvõte

Kokkuvõtlikult väärneb Haapsalu Väikelastekodu töö tunnustust ning õiguskantsler leiab, et oma ülesandeid täidab asenduskodu eeskujulikult ning seadusi järgides. Ka kontrollkäigule kaasatud psühholoogiaekspert hindas asenduskodu õhustikku ja kasvatusteede väga heaks. Iseäranis tõi psühholoog positiivsena esile regulaarsete perekoosolekute korraldamise, mis soodustab laste ja personali vahelist head kontakti. Probleemid rehabilitatsiooniteenus kättesaadavusega on tingitud eelkõige riikliku süsteemi jäikusest, mitte asenduskodu suutmatusest teenust tagada.

Kontrollkäigu tulemusel teeb õiguskantsler isikute põhiõiguste tagamiseks soovitusi sotsiaalministrile. Koopia kokkuvõttest ning psühholoogi ekspertarvamusest saadetakse Haapsalu Väikelastekodule, Lääne maavanemale ning sotsiaalministrile. Õiguskantsler teostab järelkontrolli soovitude täitmise kohta 6 kuu möödudes.

---

¹ Kohaliku omavalitsuse poolt kogutavate ja säilitatavate asenduskoduteenusel viibiva lapse dokumentide loetelu, asenduskoduteenusel osutajale üle antavate asenduskoduteenusel viibiva lapse dokumentide loetelu ning asenduskoduteenusel osutaja kohustuste täpsema sisu kehtestamine. Sotsiaalministri 16. oktoobri 2007. a määrus nr 66.